

Nova znanja	Velik broj proizvoda svakodnevne uporabe rezultat su svemirskih istraživanja i programa: npr. mobilni i mikrovalna pećnica.
--------------------	---

U poduzetničkim pothvatima uobičajeno je ideje pronalaziti u području osobnih interesa ili hobija, radnog iskustva ili sposobnosti; poznatih tržišnih potreba, te eksternih trendova (PEST okolina)

Tabela 3. Gdje i kako tražiti ideju za pokretanje poslovnog pothvata

Gdje tražiti izvore ideja?	Na što obraćati pozornost? što treba uočiti?
Osobni interesi i hobi	Ograničenja onoga što je trenutno raspoloživo
Radno iskustvo, sposobnosti; vještine	Nove i drugačije pristupe
Proizvodi i usluge za koje postoji educirano tržište bez obzira da li s njima imate ili nemate iskustva.	Naprednije ili revolucionarnije rješenje postojećeg
Eksterne prilike i trendovi u okolini	Nepopunjene niše
	Trendove i promjene

Postoje različite metode kojima se potiču nove i neuobičajene ideje, poput metoda skaniranja okoline ili metoda kreativnog rješavanja problema (brainstorming; sinektika i sl), Metode kreativnog razmišljanja su najčešće zasnovane na sljedećim principima:

- Posvetiti dovoljno vremena generiranju ideje
- Potaknuti nove i neuobičajene ideje
- Ideje zapisivati kako dolaze
- Odgoditi vrednovanje ideja dok se ne prikupi dovoljan broj ideja za vrednovanje

Izvore prilika tražiti u:

- Industrijama koje se ne obaziru na zahtjeve kupaca i popuniti tu prazninu
- Postojećim konceptima koji svi razumiju jer je edukacija tržišta skupa
- Stvaranju tržišne niše čije opsluživanje možete kontrolirati.

Na temelju uočene prilike razvija se poslovni koncept kojim je potrebno identificirati 4 temeljna elementa:

1. Proizvod / usluga
2. Kupac
3. Koristi za kupca
4. Distribucija

Testiranje koncepta podrazumijeva test realnosti koji mora dati pozitivne odgovore na sljedeća pitanja:

- Je li tržište dovoljno veliko za pokretanje poslovnog pothvata? Tko će kupovati? Koliko često? Koliko mnogo? Gdje će kupovati?
- Jesu li kapitalni zahtjevi pokretanja posla umjereni? Jesu li očekivanja povrata od pokretanja pothvata realna? Je li poduzeće u stanju procese organizirati tako da bude operativno i na dobitku.
- Jesu li resursi i tim ljudi za pokretanje pothvata raspoloživi odnosno da li ih je moguće pribaviti u relativno kratkom roku? Hoće li kupci prepoznati koristi koje nudi novi ponuđač.

Osim ovakvog prvog testa poslovno planiranje može uključiti i druge sistematičnije oblike vrednovanja ili analize izvodivosti ideje poput feasibility studije (fizibiliti studija ili studija izvodivosti) ili poslovnog plana.

3. Feasibility analiza - testira poslovni koncept

Tabela 4. Četiri elementa za feasibility analizu analizu ostvarivosti poslovnog koncepta

Elementi analize	Identifikacione karakteristike elemenata
Proizvod/Usluga	Razvoj proizvoda i vrijeme potrebno za izlazak na tržište potencijal za zaštitu intelektualnog vlasništva diferencijacija
Industrija	Demografski trendovi životni ciklus industrije ili proizvoda ulazne barijere tehnologija prosječna profitna marža, distributeri, konkurenti, dobavljači
Tržište kupci	Demografski trendovi ciljnog tržišta, profil kupca informacija o konkurentima i diferencijaciji kanali distribucije
Finansije	Troškovi pokretanja posla Potrebni operativni kapital Vrijeme do stvaranja pozitivnog tijeka novca (cash - flowa) Tacka pokrica

Testiranje koncepta kroz feasibility analizu: Donosi li proizvod neke specifične koristi kupcima? Je li tržište dovoljno veliko i je li u rastu? Je li zatvorena financijska konstrukcija koja u doglednom vremenu omogućuje održivost poslovnog koncepta odnosno generiranje profita? Kaakva su pravila igre u toj industriji? Da li postoji odgovarajuća motivacija osnivačkog tima za početak posla?

Feasibility analiza je strukturiran i sistematičan način analize različitih aspekata poduzetničkog poslovnog koncepta s ciljem određenja operativnosti

odnosno izvodivosti cijelog koncepta. U praksi, feasibility analizom definiraju se mogući razmjeri uspjeha poduzetničkog pothvata, odnosno ona je dobra podloga za poslovni plan.

Od ideje do poslovnog plana

Feasibility analiza dobra je osnova za tzv. test konkurentnosti. Ovim testom ispituje relativni položaj poslovnog pothvata u odnosu na konkurente.

4. Poslovni plan

Poslovni plan je pisani dokument koji predstavlja detaljan opis poslovanja poduzeća u nekom budućem razdoblju.

Tabela 5. Struktura poslovnog plana - što sadrži poslovni plan?

Djelovi plana	Opis pojedinih djelova plana
Sazetak poslovnog plana	Iznijeti najvažnije odrednice poslovnog plana Zainteresirati čitatelja za nastavak čitanja Jasno identificirati svrhu napisanog plana
Opis poslovnog koncepta	Opis proizvoda, kupaca, koristi za kupca, jedinstvene karakteristike proizvoda Pravni status i način funkcioniranja poduzeća Utjecaj na okoliš Lokacija (poslovni prostor poduzeća) Menadžment tim Kvalifikacije Zaposlenici (plan zapošljavanja)
Plan marketinga	Opis industrije, ciljno tržište I niše distribucijski kanali ,konkurenti , diferenciranost proizvoda-usluga izvori konkurentske prednosti , cijena ,plan promocije i oglašavanja
Financijski plan	Izvori i uporaba kapitala Popis opreme Financijski izvještaji: bilanca, tačka pokrića, izvještaj o dobiti i sl. Ključni pokazatelji.
Prilozi	Biografija, Osobna sposobnost zaduživanja, Ponude dobavljača ili kalkulacije, Pisma namjere budućih kupaca, Preporuke, Ugovori o lizingu, Pravni dokumenti o poduzeću

Tabela 6. Ko čita poslovni plan i što ga pri tome zanima?

Čitaoci plana	Sadržaj šta ih zanima
Investitori	Kvalifikacije menadžera potencijala rasta Kako će pothvat stvarati vrijednost? Kako je moguće zaraditi investiranjem u takav pothvat?
Bankari	Profitna marža: kako će poduzetnik biti u mogućnosti vraćati kredit? Tijek novca: hoće li pothvat moći podmirivati svoje izdatke Imovina: garancija povrata uložених sredstava Kvalifikacije, iskustvo i kredibilitet poduzetnika i menadžera
Ključni menadžeri ili potencijalni ključni djelatnici	Koju ulogu treba odigrati u razvitku pothvata? Kakvu marketing strategiju izabrati? Kakve su mogućnosti zarade u pothvatu?

Kojih se preporuka držati kod izrade poslovnog plana? Dužinom ne treba prelaziti 50 stranica Poslovni plan napisati samostalno za sebe

Zahtijeva oko 6 mjeseci posla na prikupljanju podataka i njihovu analizu

Svrha poslovnog plana

Uvjeriti ostale o mogućnostima komercijalizacije ideje Prethodno saznanje o tome kako će poduzeće poslovati Alat odlučivanja

Poslovni plan mora zadovoljiti tri temeljna testa:

1. **test realnosti** (ima li mjesta za određenu uslugu ili proizvod);
2. **test konkurentnosti** (može li se proizvodnjom ili uslugama zarađivati);
3. **test vrijednosti** (sposobnosti generiranja povrata na uložena sredstva po stopi povoljnijoj od klasičnog bankarskog ukamaćivanja; sposobnosti podmirivanja obaveza kako nailaze; sposobnosti stvaranja profita).

ZAKLJUČAK

Priprema poslovnog plana zahtijeva vrijeme i resurse, ali su koristi koje pruža višestruko veće od troškova. Izrada plana prisiljava poslovnog čovjeka na sagledavanje svoje ideje pod objektivnim svjetlom. Proces koji pri tome poduzetnik prolazi je proces kojim poduzetnik ujedno i uči o industriji, konkurentima, ciljnim tržištima; financijskim i resursnim zahtjevima pothvata, što u konačnici povećava šanse uspjeha.

LITERATURA

1. Stevan Peterson i Peter Jaret 2001, Business plans Kit For Dummies, 2001.
2. Paunović, Blagoje, Dimitraki Žipovski, Poslovni plan Ekonomski fakultet 2005.
3. Šebić, Dževad, Strateski menadžment Mostar 2001.
4. Geoff Lancaster and Lester Massingham, Marketing management 1993 McGraw-Hill International (UK)
5. Forsyth, P. Business Planning, Capstone Publishing, London 2002

KUD 324

FINANCIMI I PARTIVE POLITIKE DHE FUSHATAVE ELEKTORALE

Mr. Sc. Sadik Haxhiu¹¹⁶
sadik_haxhiu@hotmail.com

Abstrakt

Njëra prej sfidave kryesore për zhvillimin e zgjedhjeve demokratike goftë në shtetet me demokraci të konsoliduar apo shtetet me demokraci fluide është pa dyshim financimi i partive politike dhe fushatave elektorale. Ajo jo vetëm që kërkon infrastrukturë ligjore precize por njëkohësisht kërkon institucione shtetërore të cilat duhet të bëjnë auditimin objektiv të të hyrave dhe shpenzimeve të partive politike dhe fushatave elektorale.

Financimin e partive politike dhe fushatave elektorale secili shtet e ka të rregulluar me akte të veçanta juridike. Madje në shumë shtete kjo çështje është e rregulluar me akte të veçanta ligjore, duke miratuar ligje për financimin e partive politike dhe fushatave elektorale.

Në botën bashkëkohore financimi i partive politike dhe fushatave elektorale gjendet para sfidave të mëdha. Këto vështirësi nuk i kanë vetëm shtetet të cilat janë në kërkim të konsolidimit të demokracisë përfaqësuese, te të cilat ekzistojnë shumë mangësi, duke filluar që nga mungesa adekuatë e infrastrukturës ligjore për financimin e partive politike dhe fushatave elektorale e deri te institucionet që janë të obliguara të bëjnë menaxhimin tyre.

Vështirësi mjaftë të mëdha për kontrollimin e financimit të partive politike dhe fushatave elektorale kanë edhe shtetet në të cilat demokracia përfaqësuese është e konsoliduar, duke pasur parasysh se fushatat elektorale janë bërë mjaft komplekse, për shkak të mundësisë së financimeve jo zyrtare, kryerjes së shërbimeve anonime, propagandës përmes mjeteve të internetit etj. Nëpër këto vështirësi po kalojnë edhe shtetet që janë djepi i demokracisë përfaqësuese, në të cilat pluralizmi politik dhe sistemi shumë partiak kanë traditë mbi treqind vjeçare.

Megjithatë, në botën bashkëkohore janë miratuar një varg aktesh ndërkombëtare për financimin e partive politike dhe fushatave elektorale si dhe menaxhimin e tyre. Këto akte përbëjnë parimet bazë për modelet e infrastrukturës ligjore dhe auditimit të financimit të partive politike dhe fushatave elektorale të shteteve veç e veç.

Fjalët kyqe: parti politike, fushata elektorale, financime të partive politike dhe fushatave elektorale, organet që bëjnë menaxhimin dhe auditimin e financimit të partive politike dhe fushatave elektorale etj.

¹¹⁶ Autori është Doktorant i Fakulteti Juridik në Universitet e Bihaqit në BiH., është ligjeruaes ne Kolegjin Universitar FAMA, i lendeve Sistemet Elektorale dhe Parlamentarizem si dhe në Universiteti e Prishtines,Fakulteti Edukimit, lenda Menaxhimi i Shkolles

Hyrje

Për të ushtruar funksionin e tyre në jetën politike, partitë duhet patjetër të kenë në dispozicion resurse monetare. Në të vërtetë, partitë kanë nevojë për derdhje të vazhdueshme monetare, ku lartësia e tyre varët nga madhësia dhe tipi i partisë, numri i banorëve.¹¹⁷ Rregullimi i financimit të partive politike dhe fushatave zgjedhore është një faktor për të siguruar një proces të rregullt zgjedhor. Para së gjithash, financimet duhet të jenë transparente; kjo transparencë ka rëndësi thelbësore pavarësisht nga niveli politik dhe ekonomik i vendit në fjalë.¹¹⁸

Transparenca zhvillohet përmes dy niveleve.

- a) E para ka të bëjë me fondet e fushatës, të cilat duhet të jenë të detajuara në llogaritë përkatëse të mbajtura me kujdes. Në rastin e devijimeve nga norma ose në rast se tejkalohen kufijtë e detyrueshëm të financimit, zgjedhjet duhet të anulohen.
- b) Niveli i dytë ka të bëjë me monitorimin e gjendjes financiare të përfaqësuesve të zgjedhur përpara dhe pas mandatit të tyre.¹¹⁹

Rregullat për financimin e partive politike dhe fushatave zgjedhore duhet të bazohet në parimet e më poshtme: krijimi i një ekuilibri të arsyeshëm midis financimit publik dhe privat, kritere të drejta për shpërndarjen e kontributeve të shtetit për partitë, rregulla të rrepta në lidhje me donacionet private, vendosje e kufirit për shpenzimet e partive në lidhje me fushatën zgjedhore, transparenca e plotë e llogarive, krijimi i një autoriteti të pavarur auditimi, dhe vënia e sanksioneve të drejta për partitë dhe kandidatët që shkelin rregullat.¹²⁰

Duhet ditur se çështjet financiare mund të shtrembërojnë procesin zgjedhor dhe mund të sjellin gjerë te mungesa e besimit publik. Partitë politike duhet të konsiderojnë vetëvehtën të obliguar ndaj parimeve të hapjës dhe transparencës. Ato duhet të zbulojnë të hyrat e tyre dhe pasurinë, burimet e të hyrave dhe shpenzimet.¹²¹

Është tejet jo reale të pritët që zgjedhjet demokratike të jenë të ndara terësisht nga çështjet financiare. Kontributet financiare janë formë legjitime e

¹¹⁷ Goati, Vladimir; Politicke Partije I Partijski Sistemi, vep e cit. faqe 180

¹¹⁸ Komisioni Evropian për Demokraci Përmes Ligjit; Komisioni i Venecias, CDL-AD (2002) 23 rev; faqe 33

¹¹⁹ Komisioni Evropian për Demokraci Përmes Ligjit; Komisioni i Venecias, CDL-AD (2002) 23 rev; faqe 33

¹²⁰ Ingrid Van Biezen; Financimi i Partive Politike dhe Fushatave (Udhëzues), Këshilli i Evropës, dhjetor 2003, faqe 10

¹²¹ Gay S Goodëin – Gill; Kodet e Sjelljes në Zgjedhje; Inter - parliamentary Union; 1998, Geneve faqe 72

pjesëmarrjës politike, por fuqia financiare e individëve të caktuar apo organizatave, nuk duhet t'i lejoj ata që të ushtrojnë influencë mbi zgjedhjen e kandidatëve.¹²²

Pavarësisht modeleve të ndryshme të përdorura në vende të ndryshme, shqetësimet dhe objektivat për të gjithë vendet janë pothuajse të njëjta. Disa nga tendencat kryesore janë:

- a) të kufizohen dhe zvogëlohen shpenzimet e partive politike;
- b) të garantohet parimi i barazisë midis partive;
- c) të sigurohet transparenca e financimit të partive;
- d) të përcaktohet një sistem i mbikëqyrjes së financimeve nga buxheti i shtetit për partitë politike;
- e) dhe për financimet private duhet të ketë kufizime dhe dënime të larta kur shkelet ligji.¹²³

Në mënyrë që të disiplinohen shpenzimet, duhet të përkufizohet lista e shpenzimeve elektorale të kryera nga partitë politike, koalicionet ose kandidatët e paraqitur nga grupet e zgjedhësve.

Në këtë listë bëjnë pjesë:

- a) shpenzimet për mjetet e propagandës elektorale cilido qofshin ato;
- b) shpenzimet për transport;
- c) pagesat e stafeve të fushatës;
- d) shpenzimet për komunikim elektronik ose postar;
- e) interesat e kredive (nëse do të lejohen) të marra për qëllime fushate;
- f) shpenzimet për qiramarrjen, ngritjen dhe funksionimin e zyrave elektorale.¹²⁴

Nëpër botë, financimi i partive politike dhe fushatave zgjedhore është përcaktuar përmes dispozitave ligjore. Një numër i vendeve, këtë çështje e rregullojnë me ligjin për financimin e partive politike dhe fushatave zgjedhore; ndërsa një numër tjetër i vendeve këtë çështje e rregullojnë përmes ligjeve ose kodeve të zgjedhjeve.

Sipas ligjit për zgjedhjet e përgjithshme në Kosovë asnjë subjekt politik i certifikuar nuk mund të bëjë tejkallime në shpenzime të fushatës mbi shumën që do të caktohet nga rregulla e KQZ-së. KQZ-ja përcakton maksimumin e shpenzimeve të fushatës mbështetur në numrin e përgjithshëm të votuesve të regjistruar në listën e votuesve në kohën e freskimit të fundit të listës së votuesve në dispozicion të KQZ-së. Shpenzimet maksimale për fushatë zbatohen për çdo mall dhe shërbim të shpenzuar për qëllime të fushatës pa marrë parasysh kohën e

¹²² Gay S Goodëin – Gill; Kodet e Sjelljes në Zgjedhje; Inter - parliamentary Union; 1998, Geneve faqe 20

¹²³ **Kastriot Islami ; Model për financimin elektoral e partiak..... te hulumtohet ne internet**

¹²⁴ Kastriot Islami ; Model për financimin elektoral e partiak..... te hulumtohet ne internet

blerjes apo të pajisjes me shërbime. Subjekti politik nuk mund të pranoj çfarëdo kontributi, përveç në mënyrën e rregulluar me legjislacionin në fuqi.¹²⁵

Në shtete të ndryshme të botës janë përcaktuar kritere të ndryshme sa i përket mënyrës së financimit të partive politike dhe fushatave për zgjedhje si dhe janë përcaktuar edhe limite të lartësisë së mjeteve që mund të shfrytëzohen nga subjektet politike pjesëmarrëse në zgjedhje.

Në Belgjikë, ligji mbi financimin e partive politike dhe shpenzimeve zgjedhore definon të hyrat dhe shpenzimet, përcakton maksimumin që mund të shpenzohet gjatë zgjedhjeve legjislative.¹²⁶ Ligji Bullgar mbi partitë politike i vitit 1990 përcakton burimet e lejueshme të financimit: obligimet fillestare dhe të anëtarësisë, donacionet dhe trashëgimitë; të hyrat nga aktiviteti i punës dhe ndihmat nga shteti. Ai gjithashtu i ndalon tipet e caktuara të kontributeve, përfshirë donacionet anonime, apo ato nga shtetet, institucionet, ndërmarrjet ose financimet nga organizatat e huaja.¹²⁷ Portugalia ka bërë një kombinim të financimit privat publik, për financimin e partive politike dhe fushatave zgjedhore; ndërsa Ligji i Spanjës i vitit 1987, parasheh financimin publik për pagimin e shpenzimeve zgjedhore në bazë të numrit të votave të fituara nga secila parti dhe mandateve të fituara në parlament. Financimi privat atje përfshinë: anëtarësitë, kontributet, trashëgimitë, të hyrat nga kapitali dhe kreditë.¹²⁸

Në Gjermani, të gjithë kandidatët janë të financuar nga partitë politike, ndërsa këto të fundit marrin më tepër se 60% të mjeteve për fushatë nga qeveria. Donacionet e korporatave janë të lejuara, por nuk janë të liruara nga tatimet. Individët, gjithashtu janë burim i të hyrave dhe donacioneve të cilët janë të liruar nga tatimet në shumta të caktuara.¹²⁹

Zgjedhjet Presidenciale të vitit 1996 në Shtetet e Bashkuara të Amerikës, ishin të dominuara nga shpenzimet në të gjitha anët, të vlerësuara në shumë të përgjithshme të rreth 2.5 bilion dollarë.¹³⁰ Gjykata Supreme e SHBA – ve ka mbështetur kërkesën për limitimin e kontributeve, hulumtimin dhe

¹²⁵ Ligji për Zgjedhjet e Përgjithshme në Kosovë Nr. 03/ L-073 neni 39, paragrafi 1,2,3,4; 5 qershor 2008

¹²⁶ Loi de 4 juillet 1989 “ Relative a la limitation et au controle des depenses electorales ainsi qu;au financemenet et

a la contabilite ouverte des partis politiques”; Moniteur Belge, 20 juillet 1989 206, arts 4; cit nga G. G. Gill;

Kodet e Sjelljes në Zgjedhje, faqe 12

¹²⁷ Gay S Goodëin – Gill; Kodet e Sjelljes në Zgjedhje; Inter - parliamentary Union; 1998, Geneve faqe 12

¹²⁸ Ligji Themelor Portugez 9/1991 Për Financimin e Partive Politike; cituar nga G. G. Gill; Kodet e Sjelljes në

Zgjedhje, faqe 13

¹²⁹ Gay S Goodëin – Gill; Kodet e Sjelljes në Zgjedhje; Inter - parliamentary Union; 1998, Geneve faqe 15

¹³⁰ Gay S Goodëin – Gill; Kodet e Sjelljes në Zgjedhje; Inter - parliamentary Union; 1998, Geneve faqe15

zbulimin e shpenzimeve të fushatave për të luftuar korrupsionin, përmes ndalimit të varësisë së kandidatëve nga shuma e kontributeve të mëdha financiare të fushatave, por kjo çështje është vështirë të limitohet për shkak të pengesave që paraqet Amendamenti 1 i Kushtetutës së SHBA-ve i cili në mënyrë indirekte thekson se nuk duhet të limitohen kontributet financiare për financimin e partive politike dhe fushatave elektorale.

Në shtetet me demokraci përfaqësuese të konsoliduar, gati është parim unanimit që partitë politike duhet të kenë evidenca financiare precize, të cilat shërbejnë për ngritjen e autoritetit, forcimin e kredibilitetit të tyre, për të nxitur financimin e aktiviteteve partiake.¹³¹ Kur respektohen këto kritere forcohet bindja te elektorati se organizimi i zgjedhjeve është bërë fer dhe sipas standardeve ndërkombëtare për zgjedhje demokratike.

Në praktikë ekzistojnë mendime nga më të ndryshmet lidhur me njoftimin e opinionit për financimin e partive politike. Është konstatim i përbashkët se të gjitha kontributet, donacionet dhe transaksionet duhet të jenë në dispozicion për të gjithë të interesuarit, si mënyra më e mirë që kontrollimi financiar të jetë kualitativ.

Disa individ pretendojnë se e drejta në privatësi është njëra prej të drejtave themelore, prandaj opinionin i gjerë, nuk duhet të jenë i njoftuar lidhur me të dhënat se me sa fonde kanë kontribuar për partitë politike. Këto mendime kanë dominuar më herët në Zvicër dhe në Suedi, ku donacionet private janë njëjtësuar me privatësinë e votimit.

Nëse individit i garantohet privatësia, në momentin kur e rrethon opsionin e tij në fletë votim, dhe nuk i kërkohet të deklaroj se për këndë ka votuar, atëherë po ashtu nga individ nuk duhet të kërkohet të deklarojë se kush i ka dhënë mbështetje financiare,¹³² gjatë fushatës elektorale.

Në këtë mënyrë transparenca financiare është hedhur në plan të dytë, dhe është ulur ndikimi që edhe më tutje të njoftohet opinion publik lidhur me financimin e partive politike, sepse ka mbizotëruar mendimi i donatorëve që praktika e deri tashme të vazhdojë.

Në anën tjetër argumentohet, deklarimi në favor të dhënave se partitë politike ushtrojnë funksione publike dhe për këtë arsye, objekt i vëmendjes dhe i testimit lidhur me financimin e partive politike është debati publik,¹³³ sipas të cilit qytetarët duhet të dinë dhe të japin mendimin e tyre se cila duhet të jetë lartësia e mjeteve financiare për financimin e partive politike dhe fushatat elektorale.

¹³¹National Democratic Institute, Minimum standarda za demokratsko funkcionisanje političkih partija, faqe 7

ëëë. ndi.org

¹³² Gene Ėard, Transparency in Money in Politics: A Comparison of the United States and Canada, p 23

¹³³ Gene Ėard, Transparency in Money in Politics: A Comparison of the United States and Canada, p. 23

=====

E drejta e privatësisë duhet të ekzistojë kur donacionet private janë relativisht të pakta, por për donacionet e mëdha identiteti i dhuruesit duhet të zbulohet, për të rritur kështu transparencën dhe për të parandaluar korrupsionin financiar.¹³⁴

Rreth zbulimit të identitetit të donatorëve ka dy kategori vendesh:

1. Njëra kategori e vendeve përcakton se duhet të caktohet pragu (shuma e mjeteve) se kur mund të zbulohet identiteti i donatorit, ndërsa
2. kategoria tjetër përcakton se pavarësisht prej sasisë së donacioneve financiare, me ligj duhet të obligohen partitë që të identifikojnë donatorët.

Ekzistojnë dy burime kryesore të financimit të partive politike dhe fushatave:

1. burimet publike dhe
2. burimet private

Burimet publike të financimit të partive politike dhe fushatave elektorale

Njëra prej formave të luftës kundër korrupsionit politik është financimi i partive politike nga buxheti shtetëror. Në këtë mënyrë mjetet u ndahen partive në proporcion me numrin e mandateve të fituara në parlament, ndërsa një pjesë e mjeteve ju ndahet në mënyrë të barabartë të gjitha partive politike. Kjo është mënyrë mjaft e mirë e financimit të partive politike duke matur fuqinë politike të tyre përmes votave, por njëkohësisht paraqet edhe disa dobësi të dukshme, sepse jashtë burimeve materiale shtetërore mbesin një numër i partive politike të cilat kanë marrë një përqindje të votave në zgjedhje por nuk kanë pasur mundësinë të kalojnë censusin e caktuar për të fituar mandate deputetësh në parlament.

Financimi nga buxheti shtetëror, sot paraqet njërën prej burimeve materiale më të rëndësishme për partitë politike në një numër të madh të shteteve. Megjithatë, niveli i përqindjes që ndahet nga buxheti variron nga një vend në vendin tjetër.¹³⁵ Përveç nga buxheti shtetëror, partitë mund të përfitojnë mjete materiale edhe nga buxheti i organeve të vetëqeverisjes lokale, varësisht prej ndarjeve administrative shtetërore.

Financimi publik i partive politike është njëri prej financimeve më stabile në kuadër të një shteti, edhe pse prej shtetit në shtet ka dallime. Ky lloj i financimit është njëri prej burimeve kryesore financiare në të cilin partitë mund të kryejnë veprimtarinë e vetë.¹³⁶

¹³⁴ Ingrid Van Biezen; Financimi i Partive Politike dhe Fushatave, Këshilli i Evropës, dhjetor 2003, faqe 59

¹³⁵ Zlatko Vujovic, Daniela Boskovic i Branko Boskovic; Financiranje politicke partije u Crnoj Gori; Centar za monitoring CEMI; Podgorica 2005, str. 49

¹³⁶ Donatella Della Porta; Bzaat e shkencës politike; vep e cit. faqe 162

Në disa shtete ndarja e mjeteve nga buxheti ka për qëllim financimin e punës së partive politike, të cilat nuk kanë hyrë në parlament por të cilat e kanë kaluar një prag të caktuar. Kjo vjen në shprehje më së shumti në shtetet të cilat e kanë pratur apo censurin e lartë zgjedhor për fitimin e mandateve. Shembull për këtë është Sllovenia në të cilën pratur apo censuri zgjedhor është 4% ndërsa të drejtën për financimin nga burimet e buxhetit të shtetit e fitojnë të gjitha ato parti të cilat arrijnë pratur prej 1% të votave.¹³⁷ Lartësia e mjeteve u ndahet partive në proporcion 30% me 70 %, që do të thotë se 30% e mjeteve u ndahet me lartësi të njëjtë të gjitha partive, përkatësisht koalicionëve politike të cilat kanë fituar mandate në parlament, ndërsa 70% e mjeteve u ndahen partive përkatësisht koalicionëve politike në proporcion me numrin e mandateve të fituara.

Kështu është e rregulluar përafërsisht edhe në rajon. Në Slloveni ky raport qëndron 10 me 90%, në Kroaci 20 me 80%, ndërsa parime të njëjta aplikojnë Rumunia, Bosnja dhe Hercegovina dhe Maqedonia.¹³⁸

Financimi i partive politike dhe fushatave elektorale duhet të dallojë në vendet me demokraci parlamentare të konsoliduar nga vendet në të cilat demokracia parlamentare është mjaft fluide. Në grupin e parë të shteteve financimi duhet të bëhet edhe nga mjetet publike edhe nga donacionet private, sepse kontrolli i të hyrave dhe shpenzimeve të mjeteve financiare nga autoritetet shtetërore është mjaftë i lartë. Në vendet me demokraci parlamentare fluide burim parësor për financimin e partive politike dhe fushatave elektorale duhet të jetë financimi publik, ndërsa financimi privat duhet të jetë i limituar dhe i precizuar, në mënyrë që partitë politike të japin llogari për mjetet dhe mënyrën e financimit të partive politike dhe fushatave elektorale

Burimet private të financimit të partive politike dhe fushatave elektorale

Financimi nga buxheti nuk e zgjidh mjaftueshëm financimi e partive politike, prandaj janë gjetur kriteret tjera që e rregullojnë financimin e tyre nga burime tjera. Për këtë arsye janë vënë kufij për burimet private të financimit, që partia të mundet të financohet nga burimet private, ajo duhet të rregullohet në proporcion me burimet financiare buxhetore.¹³⁹ Bie fjala, nëse partia politike financohet nga buxheti me 60% atëherë nga burimet private nuk duhet të kalojë më shumë se 40%.

Të hyrat kryesore nga financimet private janë: anëtarësia, dhuratat, të hyrat nga aktivitetet, të hyrat nga prona partiake, dhe të hyra tjera.

¹³⁷ Zlatko Vujovic, Daniela Boskovic i Branko Boskovic; *Financiranje političke partije u Crnoj Gori*; Centar za monitoring CEMI; Podgorica 2005, str. 49

¹³⁸ Status i finansiranja političkih partija u Crnoj Gori, CEMI 2005, str. 106, 107.

¹³⁹ Zlatko Vujovic, Daniela Boskovic i Branko Boskovic; *Financiranje političke partije u Crnoj Gori*; Centar za monitoring CEMI; Podgorica 2005, str. 50

=====

Në disa demokraci të zhvilluara kontributet private, janë shikuar si kërcënim potencial për procesin demokratik, duke qenë shumë shpesh të orientuara në një agjendë të veçantë legjislative apo politike. Përdorimi i fondeve publike në përkrahje të partive politike dhe mbulim të shpenzimeve zgjedhore mund të aplikohet duke siguruar baraspeshë të njëjtë në mes akterëve garues.¹⁴⁰

Në zgjedhjet e përgjithshme në Britani të Madhe, në zonat elektorale një kandidatëshe, kandidati emëron agjentin i cili është përgjegjës sipas ligjit, për të gjitha shpenzimet që paraqiten në fushatën zgjedhore. Kandidatët janë të kufizuar se sa mjete financiare duhet të shpenzojnë, sepse partitë politike gjatë fushatave elektorale janë të ndihmuara prej shtetit me shumë shërbime duke përfshirë: kohën falas të programit televiziv, përdorimin falas të sallave për mbledhje zgjedhore, shpërndarjen postale falas tek secili votues etj.,¹⁴¹

Në shumicën e vendeve një pjesë e financimit të partive politike bëhet nga anëtarësia partiake. Ajo sipas përcaktimeve statutare i obligon anëtarët të paguajnë anëtarësinë për buxhetin partiak. Në disa vende meqenëse deputetet dhe ministrat i fitojnë mandatet në emër të partisë politike, ata janë të obliguar që të paguajnë një përqindje të pagës mujore për buxhetin e partisë politike. Partia mund të fitojë shumën e mjeteve prej dhuratave, megjithëse kjo mënyrë e financimit është shpesh herë e kufizuar dhe ajo shumë duhet të jetë e ulët. Partitë politike, varësisht prej përcaktimeve ligjore mund të zhvillojnë edhe aktivitetet ekonomike të kufizuara.

Duke pasur parasysh se partitë politike kanë karakter jo profitabil, prandaj edhe financimi i aktivitetit të tyre duhet të jetë i kufizuar.

Burimet private të financimit të partive politike dhe fushatave zgjedhore mund të jenë:

1. të brendshme ose
2. të jashtme

Burimet kryesore të financimit privat janë financimet brenda partiake. Ato janë kuotat e anëtarësisë, të ardhurat nga pronat, të ardhurat nga veprimtaritë e partisë, si për shembull shitja e gazetave ose e botimeve të tjera të partisë si dhe veprimtaritë për ngritje fondesh.¹⁴²

Burimet tradicionale të financimit të partive dhe anëtarësimi i rregullt i kuotave, mund të konsiderohen si forma më demokratike dhe më legjitime e financimit të partive politike.

Forma tradicionale e financimit të partive politike, ekskluzivisht nëpërmjet kuotës së anëtarësisë, nuk është e mjaftueshme për shumicën e partive në demokracitë moderne. Mjetet private të financimit janë me mjaftë probleme.

¹⁴⁰ Gay S Goodëin – Gill; Kodet e Sjelljes në Zgjedhje; Inter - parliamentary Union; 1998, Geneve faqe 7

¹⁴¹ Gay S Goodëin – Gill; Kodet e Sjelljes në Zgjedhje; Inter - parliamentary Union; 1998, Geneve faqe 15

¹⁴² Ingrid Van Biezen; Financimi i Partive Politike dhe Fushatave Këshilli i Evropës, dhjetor 2003, faqe 17

Burimet private si për shembull donacionet, krijojnë lidhje të pa përshtatshme midis donatorëve dhe përfaqësuesve të popullit gjatë marrjes së vendimeve.

Zgjidhja më e mirë qëndron në një përzierje produktive të burimeve të ndryshme të të ardhurave, duke përfshirë si financimet publike ashtu edhe ato private.

Duhet të vihen kufizime të rrepta mbi disa lloje burimesh dhe shumës së donacioneve private, ndërsa financimet shtetërore duhet të akordohen me kusht që llogaritë e partive politike, t'i nënshtrohen auditimit të jashtëm nga organet publike të autorizuar. Transparenca e plotë e financimit të partive politike duhet të sigurohet me synimin për të shmangur ndonjë ndikim të mundshëm, të padëshirueshëm të parave, ndaj partive politike dhe në politikën në përgjithësi.¹⁴³ Kur burimet e financimit janë të pa njohura, sfida që i bëhet procesit demokratik është shumë e madhe.¹⁴⁴ Kushtet ekonomike dhe sociale, qartë mund të forcojnë apo dobësojnë përkrahjen e procesit demokratik.

Sanksionet kundër donacioneve të paligjshme janë të ndryshme dhe secili shtet i përcakton me akte juridike të brendshme, të cilat rezultojnë me:

- Gjyba administrative
- Konfiskimi i fondeve të paligjshme
- Ndërprerja e fondeve publike
- Humbja e vendit në parlament
- Skualifikimi për zgjedhjet e ardhshme
- Shkërkimi i partisë
- Anulimi i rezultateve të zgjedhjeve, etj.¹⁴⁵

Në botën bashkëkohore është vështirë të identifikohen donacionet e pa ligjshme, sepse ato mund të jepen përmes mjeteve monetare kesh, në formë të shërbimeve apo në formë të reklamave të internetit pa adresë. Pavarësisht nga këto vështirësi që mund të paraqiten, institucionet shtetërore duhet të bëjnë përpjekje për identifikimin e tyre në mënyrë që të qytetarët të krijohet besimi se procesi zgjedhor është zhvilluar në pajtim me parimet ndërkombëtare për zgjedhje demokratike.

Përmblyllje

Financimi i partive politike dhe fushatave elektorale si dhe menaxhimi dhe auditimi i tyre janë elementeve të veçanta të cilat i japin zgjedhjeve karakter demokratik apo më pak demokratik. Kur financimet e partive politike dhe fushatave elektorale janë të limituar qoftë nga buxheti i shtetit apo nga financimet private, partitë politike dhe kandidatët e tyre gjatë zgjedhjeve garojnë

¹⁴³ Ingrid Van Biezen; Financimi i Partive Politike dhe Fushatave Këshilli i Evropës, dhjetor 2003, faqe 13

¹⁴⁴ Gay S Goodëin – Gill; Kodet e Sjëlljes në Zgjedhje; Inter - parliamentary Union; 1998, Geneve faqe 7

¹⁴⁵ Ingrid Van Biezen; Financimi i Partive Politike dhe Fushatave, Këshilli i Evropës, dhjetor 2003, faqe 68

=====

përafërsisht me kushte të barabarta dhe këtu financimet nuk janë mjet për të fituar zgjedhjet por mjete për mbarëvajtjen e tyre.

Menaxhimi dhe auditimi i financimit të partive politike dhe fushatave elektorale, paraqet sfidën kryesore të organeve të cilat i ushtrojnë këto shërbime administrative. Partitë politike, rëndom kanë struktura financiare menaxhuese të cilat mundohen t'i zvogëlojnë shumat e të hyrave dhe shpenzimeve të mjeteve financiare, prandaj është detyrë e organeve shtetërore që bëjnë auditimin e financimit të partive politike dhe fushatave elektorale që të konstatojnë saktësisht këto mjete dhe për partitë politike që nuk raportojnë drejtë, të shqiptojnë dënime konformë dispozitave ligjore. Në ky segment institucional ndihmohet fuqishëm konsolidimi i demokracisë përfaqësuese dhe i shtetit të së drejtës.

Literatura

1. Komisioni Evropian për Demokraci Përmes Ligjit; Komisioni i Venecias, CDL-AD Venecia 2002
2. Ingrid Van Biezen; Financimi i Partive Politike dhe Fushatave (Udhëzues), Këshilli i Evropës, dhjetor 2003
3. Goati, Vladimir; Politicke Partije i Partijski Sistemi; Centar za monitoring-CEMI, 2007 Podgorica
4. Gay S Goodwin – Gill; Kodet e Sjelljes në Zgjedhje; Inter - parliamentary Union; Geneve 1998
5. Ligji për Zgjedhjet e Përgjithshme në Kosovë Nr. 03/ L-073, 5 qershor 2008
6. Loi de 4 juillet 1989 ‘’ Relative a la limitation et au controle des depenses electorales ainsi qu;au financemenet et a la contabilite ouverte des partis politiques’’; Moniteur Belge, 20 juillet 1989
7. Ligji Themelor Portuguez Për Financimin e Partive Politike; 9/1991
8. National Democratic Institute, Minimum standarda za demokratsko funkcionisanje političkih partija, www ndi.org
9. Gene Ward, Transparency in Money in Politics: A Comparison of the United States and Canada pdf
10. Ingrid Van Biezen; Financimi i Partive Politike dhe Fushatave, Këshilli i Evropës, dhjetor 2003
11. Zlatko Vujovic, Daniela Boskovic i Branko Boskoviv; Financiranje politicke partije u Crnoj Gori; Centar za monitoring CEMI; Podgorica 2005
12. Donatella Della Porta; Bazat e shkencave politike; Prishtine 2006
13. Status i finansiranja političkih partija u Crnoj Gori, Centar za monitoring-CEMI, 2005
14. <http://www.aceproject.org>
15. [http://www.demokracia.com/perfaqesimi dhe pjesemarrja/manual/pdf](http://www.demokracia.com/perfaqesimi-dhe-pjesemarrja/manual/pdf)

